

Heerlijk nominalisme

Jacob Voorthuis

Je moet oppassen. Er is een wereld daarbuiten. En wij praten over die wereld, over die ruimte. Woorden zijn woorden en die staan voor dingen en ideeën (een idee is overigens ook een ding). De relatie tussen de woorden en de dingen is een moeizame, waar heel wat inkt aan is opgegaan. Het is een boeiende discussie. Maar je moet altijd beseffen dat de manier waarop woorden en dingen zich tot elkaar verhouden nooit verder gaat dan een met zorg opgebouwde relatie. Dat wil zeggen dat die relatie geen noodzakelijke relatie betreft. Hij is gemaakt. Hij bestaat niet zonder dat het maken van die relatie er aan vooraf gaat. In het gesprek gebruiken we het *landschap van betekenis* om met elkaar tot betekenis te komen. Landschap is een goede metafoor voor het netwerk aan betekenis juist omdat het een continuïteit vormt waarin wel elementen en deelobjecten in te differentiëren zijn: een berg, een dal, een rivier, een dijk, een bos etc. Door met elkaar te spreken onderhandelen we vaak over betekenis. In het discours benaderen we elkaar door over betekenis te onderhandelen. Woorden op elkaar af te stemmen. “ik bedoel...” en “ja, maar zo bedoelde ik het niet...” Dat onderhandelen heeft altijd een kosten/baten relatie. Woorden staan eigenlijk voor ons beeld van een ding en niet voor het ding zelf. En ons beeld van een ding wordt meestal (zo niet altijd) bepaald door ons gebruik van het ding. Het ding zelf is niet te kennen. Het gaat altijd om onze relatie tot het ding. Dat wil niet zeggen dat er geen echte wereld is, of dat de realiteit wordt geschapen door onze woorden en daarbuiten niet bestaat. Maar de relatie is nooit eenduidig en onderhevig aan het paradox van de multipliciteit. Dat kan ik makkelijk uitleggen

Je kunst ons woordgebruik zien als een soort piramide. Bij de punt aangekomen hebben we *alles*. Alles is een vaag begrip waarmee we de verzameling van alles duiden, inclusief de verzameling waarmee we dat alles tot een verzameling maken. Het is puur en alleen een conceptueel alles. Want alles is natuurlijk niet te vatten. Aan de basis staat datgene waaruit alles gemaakt is en in verband met elkaar wordt gebracht. Daar zijn verschillende woorden voor: substantie, materie, atomen, strings, energie wat dan ook, laten we het $E=MC^2$ noemen. Daar tussenin, dat wil zeggen tussen de punt en de basis hebben we woorden voor soorten dingen, dat zijn soortnamen, namen voor specifieke dingen zoals eigennamen enz. namen voor activiteiten zoals werkwoorden. Woorden om verhoudingen te duiden in tijd en ruimte tot ons: hier daar, ver dichtbij, lang geleden etc. Daarbij hebben we ook nog andere talen waarmee we communiceren, zoals wiskunde dat de beschrijving levert van gene zijde, of de lichaamstaal dat slechts ruw overeenkomt met de woorden waarmee we vergelijkbare boodschappen kunnen duiden, enzovoort.

1

Die talen beschrijven geen *realiteit* maar een werkelijkheid. Nu wil ik graag een belangrijk onderscheid maken tussen realiteit en werkelijkheid. Een onderscheid die overigens niet door iedereen zal worden herkend. De realiteit staat in mijn vocabulaire voor alles dat is. De werkelijkheid staat in mijn vocabulaire voor de manier waarop de wereld in relatie tot ons *werkt*. Dat lijkt me een noodzakelijk onderscheid dat te vaak over het hoofd wordt gezien. En door de werkelijkheid te algemeneren, te typeren, door het te verdelen in soorten, door soorten te totaliseren in soortnamen, maken we de taal draagbaar en bruikbaar.

Stel dat we elk ding, iedere atoom met een eigenaam zouden benamen. En daar is een argument voor, immers zeggen we dat twee dingen nooit precies hetzelfde kunnen zijn. Immers zouden ze dan geen verschil in plaatsing in tijd en ruimte kunnen duiden. Eigenlijk zouden we dan onszelf ook een oneindige serie namen moeten geven want de ik die ik ben terwijl ik dit schrijf is niet precies de zelfde ik als de ik die ik ben nu dat u dit leest. Dus eigenlijk heet ik Jacobⁿ⁺¹. Je begrijpt als snel dat dit een ondragelijk geestelijke last zou zijn en dat we de wereld dan al helemaal niet meer aankunnen. Dus het feit dat woorden *vaag* zijn is in ons voordeel. En niets is paradoxaal genoeg vager dan het concept “1” waarop de gehele wiskunde in al haar schone precisie op rust. Immers is het tot een tellen een daad van geweld waarbij het een zich moet losrukken van het ander en een virtuele zelfstandigheid krijgt aangeboden.

Dit *nominalisme* oftewel nominalistische voorzichtigheid is belangrijk. Het zorgt er voor dat ons gesprek over uiterst subjectieve gezichtspunten een wetenschappelijke status kan krijgen door de voorwaardelijkheid van wat we over de wereld zeggen te benadrukken en te thematiseren, dat wil zeggen, te vervlechten met ons gehele discours. Taal is een metawereld, een kaart met een verschuivende schaal, dat over de realiteit die wij kunnen aanschouwen gelegd wordt om haar tot werkelijkheid te maken. Een werkelijkheid waarmee we kunnen werken en die we kunnen

Jacob Voorthuis, *Lezen om het Kijken Heen*, XXIII

gebruiken ter onderhoud van ons zelf. Dat betekent niet dat woorden geheel los staan van die werkelijkheid. Dat is nu juist het interessante. Woorden staan dicht bij de werkelijkheid en de werkelijkheid verhoudt zich tot de realiteit op een manier waarop we kunnen zeggen dat *iets werkt*. Het doel van taal is dan om die scherp te houden en aan te scherpen om die werkelijkheid *werkend* te houden en door het gesprek en het uitwisselen van ervaring beter werkend te maken voor de situatie waarin we ons vinden.

Waarom een *heerlijk* nominalisme? Wel dat is niet moeilijk uit te leggen. Naar mate we de werkelijkheid oefenen in ons taalgebruik worden we rijker in onze bewuste ervaring van die werkelijkheid. Dat geeft genot. Punt.